

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2016:55

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Schakt på Stortorget

RAÄ Södertälje 133:1, Södertälje socken och kommun, Södermanland

Ola Winter

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2016:55

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Schakt på Stortorget

RAÄ Södertälje 133:1, Södertälje socken och kommun, Södermanland

Ola Winter

Lst dnr 43111-13769-2016

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2016 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2016:55

Författare Ola Winter

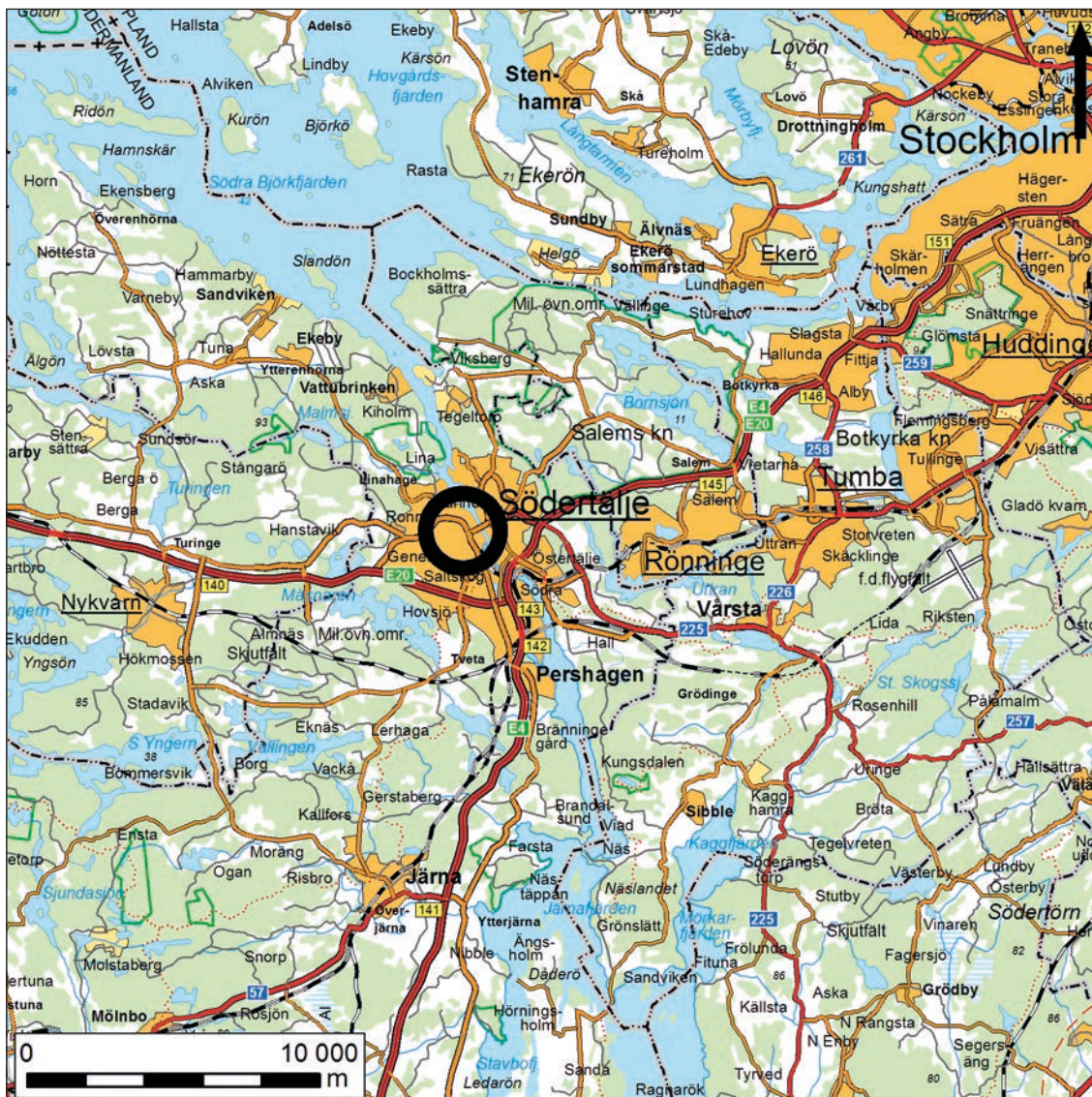
Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Plankor efter de gamla trädlådorna framför schaktet.
Fotograferat från sydväst av Arkeologgruppen AB.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_160001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	5
Tidigare arkeologiska undersökningar i närområdet.....	6
Syfte	8
Metod	8
Resultat	9
Områdesbeskrivning	9
Stratigrafi	9
Tolkning	9
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	9
Referenser	10
Tekniska och administrativa uppgifter.....	11

Figur 1. Karta över trakten kring Södertälje med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en svart cirkel. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

I samband med schaktning inför anläggandet av nya växtbäddar och omförläggning av ledning har Arkeologgruppen AB utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Stortorget i Södertälje. Området berörde fornlämning RAÄ-nr 133:1 vilket omfattar Södertäljes stadslager. Schaktet grävdes enbart i den gamla växtbäddens schakt och inget av antikvariskt intresse framkom.

Inledning

Med anledning av omförläggning av ledning samt anläggandet av nya växtbäddar på Stortorget i Södertälje har Arkeologgruppen AB genomfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arbetsföretaget berörde fornlämning RAÄ-nr 133:1 som omfattar Södertäljes stadslager. Undersökningen genomfördes av Ola Winter i juli 2016. Beställare var Södertälje kommun och beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Stockholms län.

Bakgrund och kulturmiljö

Nedanstående text rörande bakgrund och tidigare undersökningar är hämtad ur "Västra Kanalgatan och kvarteret Venus i Södertälje" (Strengbom 2015).

I gamla källor omnämns Södertälje som Tälje. Stadens namn har med tälja att göra, något som är inskuret, i det här fallet en lång vik. Fram till 600-talet fanns i området ett farbart sund som knöt samman Mälardalsområdet och Östersjön. Till följd av landhöjningen smalnade sundet av och en ås, vilken anses vara platsen för det äldsta Tälje höjde sig i dess mitt. I och med avsmalnandet av sundet gick det inte längre att segla förbi obehindrat, båtarna fick släpas eller rullas över landtungan eller så omlastades godset till båtar på andra sidan. Den gamla farleden genom Tälje hade inte samma sträckning som den nuvarande kanalen utan landtungan där båtarna drogs motsvaras idag av Storgatans sträckning. Trots uppgrundningen var Täljeleden ändå den kortaste förbindelsen söderifrån till Mälaren och Tälje blev en viktig lastplats, handelsplats och mötesplats. Ett stadsliknande samhälle antas ha funnits redan någon gång på slutet av 900-talet eller i början av 1000-talet. Tälje omnämns för första gången i skriftliga källor i Adam av Bremens berättelser från 1070-talet. Berättelsen beskriver Ansgars besök på Birka år 829 och i beskrivningen av vägen dit omnämns Tälje.

Även under medeltiden hade det strategiska läget mellan Mälaren och Östersjön stor betydelse. Tälje fick troligen sina stadsprivilegier vid 1300-talets mitt. Under 1200-talets slut och 1300-talets början framträdde Tälje som en mötesplats för andliga och politiska ledare.

Mellan åren 1318 och 1527 fungerade Tälje som administrativt centrum för ett område som motsvarar ungefär dagens kommun. Området benämns som Täljehus. Byggnaden Täljehus var en fästning byggd på en ö i Täljes norra inlopp i början av 1300-talet. Borgen brändes år 1435 men ruinen finns ännu kvar. Det är inte mycket känt om förhållandena i den medeltida staden men bosättningen begränsades troligen till åsen. Mot slutet av 1100-talet uppfördes en stenkyrka som sannolikt föregåtts av en träkyrka. Från skriftliga källor vet man att staden förutom kyrkan och bostäder även hade ett rådhus och ett gillehus (Andersson m. fl. 2006:11).

I början av 1600-talet var Tälje en av landets ledande hamnar. Efter tillkomsten av Norrtälje bytte staden namn till Södertälje år 1622. Några år senare, år 1636, utfärdades ett seglationsförbund för Södertälje vilket innebar slutet på hamnepoken och en ny inriktning mot hantverksproduktion startade (Carlsson 2011:2526).

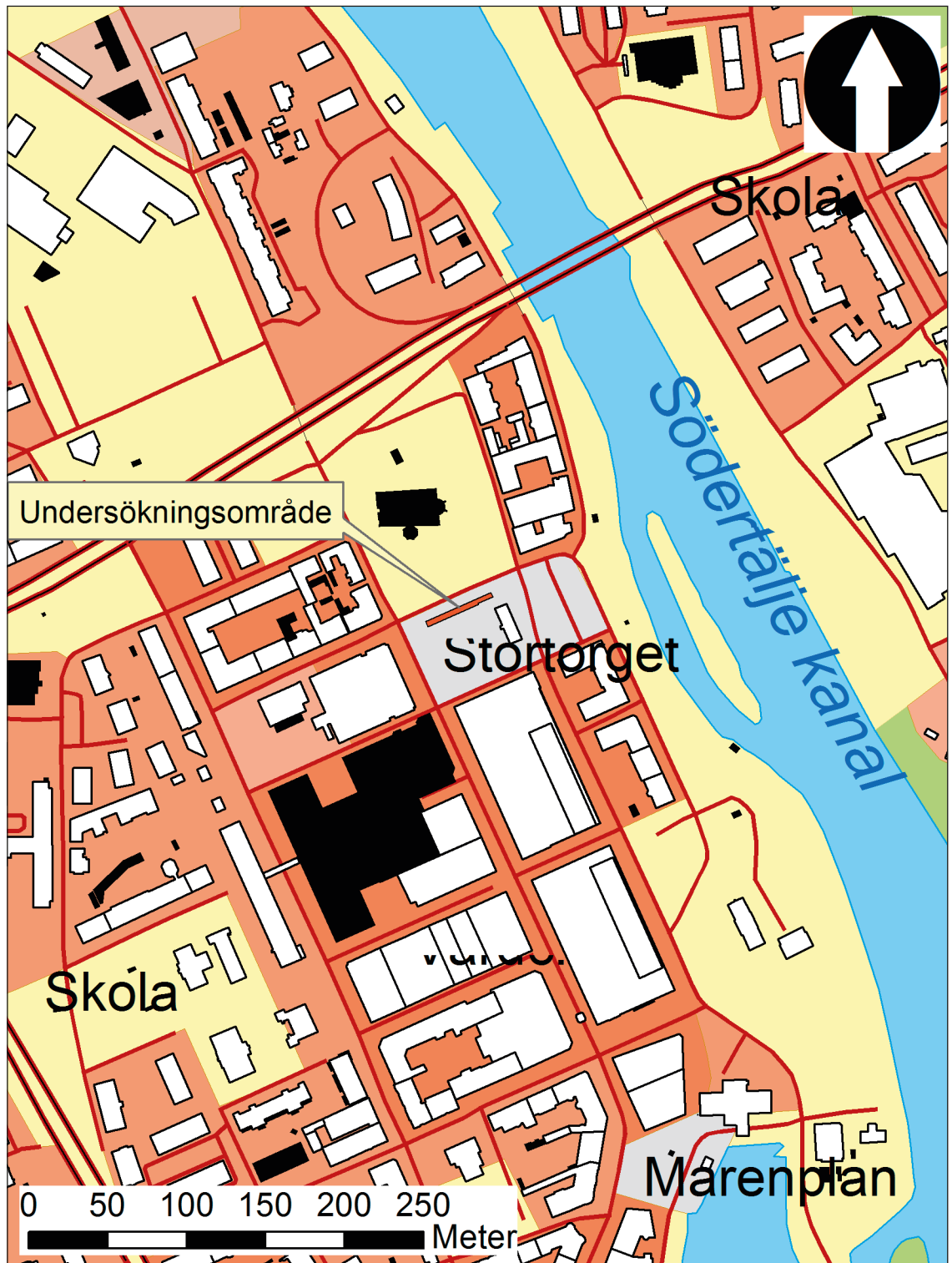
Den äldsta kartan över Tälje dateras till år 1648, och den antas ge en bild av stadens utseende vid medeltidens slut. Kartan visar en oregelbunden stadsplan av medeltida typ med kyrkan som ett dominerande inslag. Det medeltida torget låg norr om kyrkan och gatusträckningarna var oregelbundet formade. Mitt genom staden gick huvudgatan som idag motsvarar Storgatan. Mälaregatan och en del av Västra Kanalgatan syns också på kartan.

Två större bränder drabbade Södertälje under 1600-talet: år 1630 och år 1650. Förödelsen efter stadsbranden år 1650 var stor och omfattande delar av bebyggelsen utplånades. Efter branden reglerades stadens gator och torg och det oregelbundna medeltida stadsnätet ersattes av stormaktstidens rutnätsmönster. Nu förflyttades torget till söder om kyrkan. Den nya stadsplanen blev i stort sett bestående fram till citysaneringen på 1960-talet.

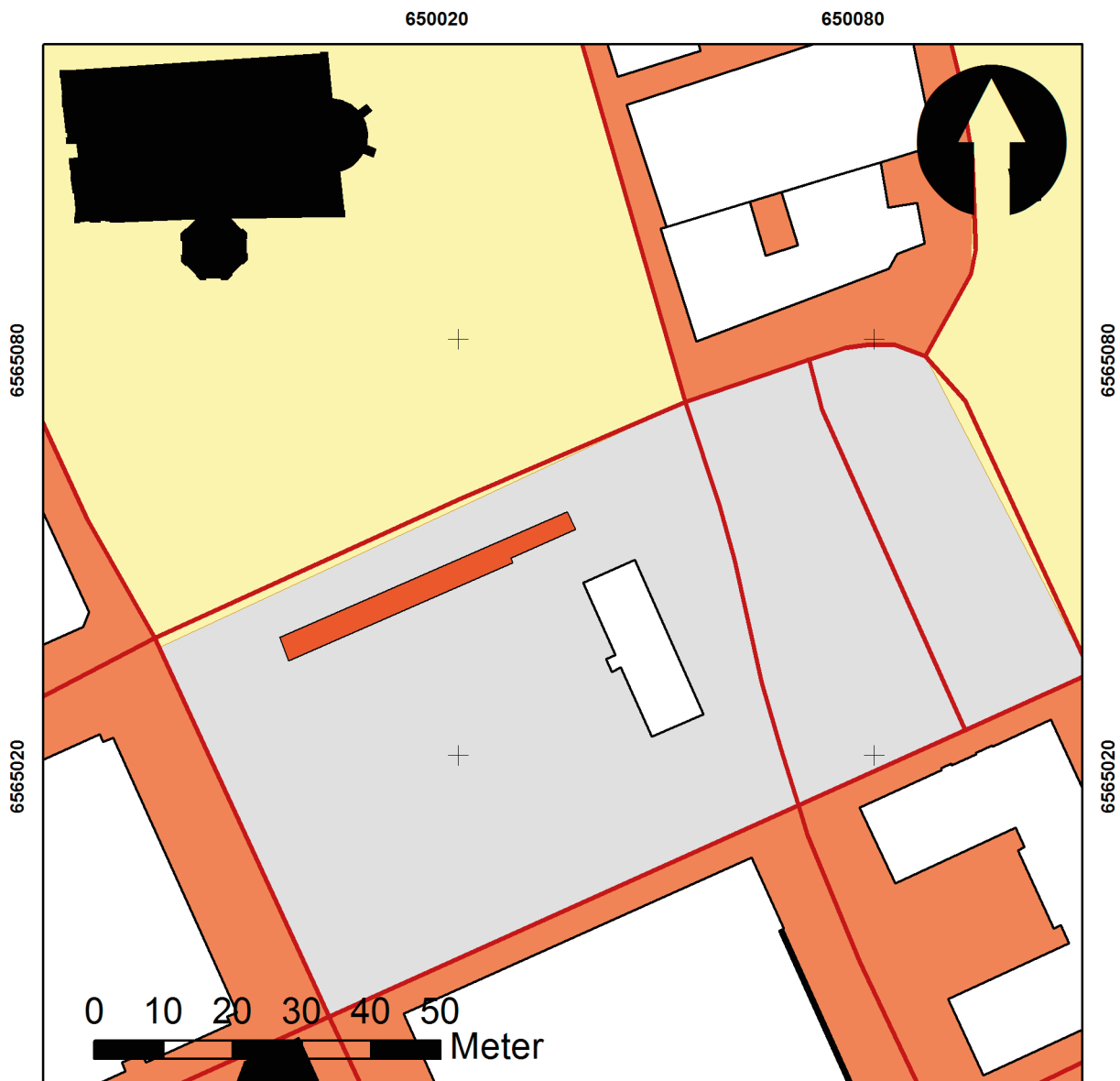
År 1719 härjades staden av ryssarna och en stor del av stadens bebyggelse brann åter ner. Efter branden återuppfördes Rådhuset intill kyrkan och staden återuppbyggdes kring Storgatan, torget och kyrkan (Andersson m. fl. 2006:11).

Tidigare arkeologiska undersökningar i närområdet

Tidigare arkeologiska undersökningar i Södertälje har lokaliserat de äldsta lämningarna till åsryggen norr om kyrkan där gravar och boplatslämningar från 1000-talet påträffats. Åren 1982–1983 undersöktes området i försök att hitta en eventuell boplatz från övergången vikingatid–medeltid. Undersökningen resulterade i en eller möjligen två senvikingtida till tidigmedeltida gårdslägen. Bland fynden fanns äldre svartgods av typen östersjökeramik, pärlor, mynt och fragment från en runsten eller Eskilstunakista.

Figur 2. Karta över centrala Södertälje. Schaktet är markerat i orange. Skala 1:4 000.

Figur 3. Plan över Stortorget med schaktet markerat i orange. Skala 1:1 000.

Syfte

Syftet med undersökningen var att dokumentera de eventuella anläggningar, kulturlager och fynd som berördes av arbetsföretaget.

Metod

Undersökningen genomfördes genom att ett 45 meter långt schakt grävdes med grävmaskin. Schaktet grävdes skiktvis ned till cirka 1,2 meters djup. Schaktet ritades och mättes analogt. Ritningen digitaliserades i efterhand i ArcGIS 10.1 och koordinatsystemet SWEREF 99 TM användes. Schaktet beskrevs och fotograferades.

Resultat

Områdesbeskrivning

Schaktet grävdes på Stortorget. Det började cirka 7 meter norr om Gamla Rådhusets norra kortsida och gick cirka 45 meter åt sydöst längs med Jovisgatan. På den nordvästra delen av torget gick schaktet längs en upphöjd blomrabatt och var på grund av denna endast 2,8 meter bred men breddades sedan till 3,6 meter. Torget är relativt plant men med en lätt lutning åt väster (se figur 3).

Stratigrafi

Schaktet var 1,2 meter djupt och bestod överst av ett 0,4 meter tjockt bärlager. Under detta vidtog ett 0,7–0,8 meter tjockt lager med matjord, alternativt återfyllnadsmassor. Där de gamla träden stått fanns under bärlagret en cirka 0,8 meter hög trälåda med matjord i samt återfyllnadsmassor runt och under lådan. I botten på schaktet hittades på flera ställen rester efter cementrör vilket stärker tolkningen att detta är återfyllda massor.

På tre ställen i schaktet grävdes gropar för lampfundament. Groparna grävdes till 1,8 meters djup. I dessa vidtog morängrus på 1,2–1,3 meters djup.

Tolkning

Schaktet grävdes enbart i återfyllda massor från den tidigare trädplanteringen. Inget av antikvariskt intresse framkom vid undersökningen.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med undersökningen var att dokumentera de eventuella anläggningar, kulturlager och fynd som berördes av arbetsföretaget. Med den av Arkeologgruppen AB utförda schaktningsövervakningen och föreliggande rapport anses syftet med undersökningen vara uppfyllt. Arkeologgruppen AB använde sig av den i förfrågningsunderlaget angivna metoden och fullföljde uppdraget inom utsatt tid.

Referenser

Tryckta källor

Strengbom, E. 2015. *Västra Kanalgatan och kvarteret Venus i Södertälje*. Södertälje 133:1, Södertälje socken och kommun, Stockholms län. Arkeologgruppen rapport 2015:58.

Tekniska och administrativa uppgifter

Landskap	Södermanland
Län	Stockholm
Kommun	Södertälje
Socken	Södertälje
Fastighet	Stortorget
Fornlämningsnummer	Södertälje 133:1

Projektledning	Ola Winter
Personal	Ola Winter

Undersökningstid	2016-07-04 till 2016-07-12
Exploateringsyta	151 m ²
Undersökt yta	151 m ² , 45 löpmeter
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Länsstyrelsens diarienummer
43111-13769-2016

Arkeologgruppens projektnummer
2016_38

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd omhändertogs.

